

Novi civilnopravdni zakoni in jezikovno vprašanje.

I.

Novi civilnopravdni zakoni in nanje se nanašajoče naredbe ne vrejajo nikjer jezikovnega vprašanja. Jedina določba te vrste je bil § 195. vladne predloge civilnopravnega reda, kateri se je dotikal tega vprašanja, toda samo toliko, da se je določilo, kedaj je k obravnavi poklicati tolmača. Tudi ta določba se je izpustila iz zakona, a bila postavljena v poslovni red, torej v naredbo, in vrhu tega v obliki, ki je manj povoljna, nego je bila prvotna v načrtu zakona. To hočemo označiti pozneje. —

Tako je zakonodavec vsakoršen sled o jeziku odpravil iz zakona in vpraša se, s kakim namenom? Je li hotel s tem odpraviti jezikovno vprašanje iz sodnih uradov in tako nekako konfiskovati vsa določila, ki so se nahajala, bodisi v zakonih, bodisi v naredbah, ali pa ga je vodil drug namen?

Razvitek tega vprašanja pri posvetovanju o novih zakonih je bil nastopen:

Precej v prvi seji justičnega odbora, ko se je vršila splošna razprava o civilnopravnem redu, omenjal je posl. Bärnreither, poznejšnji poročevalec o zakonih, da pogreša v načrtu določil o rabi jezikov. Tega vprašanja, dasi je težavno, mora se zakonodavstvo lotiti in to tembolj, ker naj predloženi zakoni stopijo na mesto zakonov, kateri imajo določila o rabi jezikov.

Prva jezikovna debata se je v permanenčnem odseku vršila pri razpravi o omenjenem §-u 185. načrta. Kakor pravi poročilo istega odseka, se je pripoznavalo od vseh stranij, da je to vprašanje rešiti v zakonu, ker tudi sodni občni red ima v §-u 13. določila o jeziku. Odsek pa je naposled sklenil, da vravnava jezikovnega vprašanja ne spada v civilnopravdni red, nego sistematično v uvodni zakon ali pa v zakon o sodni instrukciji — pozneje zakon o sodni organizaciji imenovan. Takó je tudi na Nemškem rešeno jezikovno vprašanje v »Gerichtsverfassungs-Gesetz-u«. Odsek je torej, pridržujoč si, da reši to vprašanje na primernem mestu, črtal § 195.

Pozneje v zbornico prinešeni uvodni zakon k civilnopravdnemu redu pa zopet ni imel nikakih določil o sodnem jeziku. Tu je prišlo jezikovno vprašanje na razpravo koj pri členu I., kateri veli, da ostanejo v veljavi vsa, v drugih zakonitih predpisih se nahajajoča določila o takih stvareh, katere niso vrejene v civilnopravdnem redu. Izjavilo se je, da po tem takem ostanejo v veljavi § 13. obč. sod. r. in vse jezikovne naredbe, ker se civilnopravdni red ne dotika jezikovnega vprašanja. Sicer se je pa naglašalo, da se reši jezikovno vprašanje v zakonu o sodni organizaciji, — če se to spozna za potrebno.

Ko so bili civilnopravdni red, jurisdikcijski pravilnik in odnosni uvodni zakoni že davno razglašeni, predložila je vlada načrt zakona o sodni organizaciji, — a tudi v tem načrtu ni bilo sledu o uredbi jezikovnega vprašanja. Če v tem zakonu ne uredi zakonodavec po svoji inicijativi jezikovnega vprašanja, potem ni več prilike, da se to zgodi potom zakona. To je napotilo poslanca dra. Ferjančiča, da je, čeprav ni bil član permanenčnega odseka, oprt na takozvani »posvetovalni zakon«, stavil pri odseku predlog, naj se na primernem mestu v ravno pretresovani zakon o sodni organizaciji vsprejme predlog:

»Stranke in njih zastopniki se morajo posluževati v svojih pismenih vlogah ali ustnih prošnjah kakega deželnega jezika in v tem jeziku mora sodišče vse spise in rešitve sestavljati ter rešitve izdajati.«

Ta predlog, kakor je kratek, seza vendar neprimerno daleč, in če ga jurist pazljivo motri, uveri se, da uredba jezikovnega vprašanja po tem predlogu bi nas dovedla skoraj do popolne enakopravnosti jezikov pri sodiščih, izvzeto bi ostalo zgolj to, kar se razumeva pod »notranjim uradnim jezikom«.

A imenovani poslanec s predlogom ni imel sreče. Prvi so se bili odvrnili od predloga Čehi, čeprav so ga bili s početka podpisali, to pa radi njih znanega stališča, ker zahtevajo, da se rešuje jezikovno prašanje v deželnih zborih, a ne v državnem zboru. Da to Slovencem, Hrvatom in Malorusom ne ugaja glede na pokrajinske deželne zastoje, to ni omajalo češkega stereotipnega stališča. Pri posvetovanji o predlogu v odseku vnela se je zopet obširna jezikovna debata. Podpiral je predlog posl. Višnikar, a bil je sam; Čeh dr. Dyk, konser-

vativni Nemec dr. Schorn in nemški liberallec dr. Nitsche izjavili so se zase in v imenu svojih strank proti predlogu. Posl. Višnikar je med drugim omenjal, da ne sme zakon o tem vprašanji molčati, da je treba jezikovni prepir vsaj iz sodnih dvoran odpraviti in da mora vsak sodnik svoje dolžnosti v tem oziru poznati, da ne bode raba jezika pri sodiščih zavisna od dobre ali zle volje posameznih sodnikov; predlog lahko zapreči kontroverzo v tem pogledu, predlog izjavlja princip, kateri je v sedaj veljavnih zakonih utemeljen. Poročevalec, zgoraj imenovani dr. Bärnreither je prigovarjal, da je odsek glede jezikovnega vprašanja stal vedno in dosledno na stališču, naj se čuva intakten današnji položaj in naj se ne dreza v to težavno in preporno tvarino. Na ta jedini način je moči izogniti se tej nevarni točki. Vlada je poročevalcu pritrdjevala. Predlog je imel samo ta uspeh, da je odsek po vzpodbudi predsednika grofa dra. Pininskega še jedenkrat soglasno in tudi ob vladnem pritrenju izrazil, da § 13. obč. sod. r. ostane v veljavi.

Na ta način se je vreditev jezikovnega vprašanja najprej zavlačevala in nazadnje odklonila. § 13. obč. sod. reda ostane torej v veljavi, jedini kos stare razvaline! Velja naj strogo zakonito samo to, kar je občni sodni red pred 117 leti narodom pripoznaval!

Za novimi zakoni je prišlo mnogo naredeb. Ni bilo pričakovati, da bi se le-te lotile tega perečega vprašanja, kateremu se je zakonodavec tako virtuožno izognil. Jedna sama jezikovna točka je rešena v poslovnem redu in sicer točka, kedaj se je treba posluževati pri sodnih obravnavah tolmačev. To vprašanje je povsod vrejeno v zakonu samem. Za kazensko-pravdni red ga vrejata §-a 163. in 164. kaz. pr. r. in tudi za civilnopravdni red je vlada predlagala v §-u 195. — kakor že omenjeno — da se vredi v zakonu. Odsek je pa izločil to določbo. Ker pa je neizogibna, ustanovila jo je naredba o poslovnem redu in, če se nam prav vidi — v slabejšem smislu, negoli je izprva predlagala vlada sama.

Če navedemo besedilo iz načrta civilnopravnega reda in pa iz poslovnega reda, bode razlika takoj jasna. V prvem slóve § 195.:

»Če se vdeležujejo pri kaki obravnavi osebe, ki niso večje jezika, v katerem se vodi obravnava, in ki se tudi ne morejo izraziti v jeziku, katerega so zmožne stranke, sodniki in zapisnikar . . . pritegne se tolmač.«

V poslovnem redu pa slôve § 123.:

»Če se vdeležujejo pri kaki obravnavi priče, zvedenci ali druge osebe, ki niso večje jezika, v katerem se vodi obravnava, in ki se tudi ne morejo izraziti v jeziku, katerega so zmožni sodniki in zapisnikar . . . pritegne se tolmač.«

V drugem besedilu so izpuščene »stranke«. To je pomisleka vredno, ker po naključji se to gotovo ni zgodilo. Nočemo dalje tega razpravljati, bližnja bodočnost nas pouči, ali ne tiči v tem nekaj zavratnega za one jezike, kateri se odrivajo od sodnih prostorov. S tem smo načrtali, kako se je godilo jezikovnemu vprašanju pri novih kodifikacijah.

II.

Naj tu sedaj razmotrimo, kako je z jezikovnim vprašanjem, če uvažujemo, da po členu I. uvod. zak. k civilnopravdnemu redu, — kakor zakonodavec sam avtoritativno interpretuje — v veljavi ostanejo dosedanje določbe o jeziku, in če dalje uvažujemo tu in tam v novih zakonih raztresena določila, po katerih bode vpoštevati jezik strank, prič i. t. d.

Kakor so razmere denašnje, najmočnejša avstrijska slovanska naroda, Čehi in Poljaci ne bodo Slovencem za končno rešenje jezikovne ravnopravnosti pomagali kaj izdatnega. Imenovana dva naroda zahtevata rešenje tega vprašanja v deželnih zborih, a mi temu ne moremo pritrditi; vrhu tega je Poljakom njih uradni jezik že dogo v veljavi, Čehi so pa ravno na delu, da si to vprašanje za bližnjo bodočnost uredi bolj ali manj povoljno. Če se mi mali narodi ne poprimemo z vso odločnostjo tega, kar nam priznavajo dosedanje naredbe, in če ne pazimo, da se novi zakoni strogo vršijo po duhu in besedah, trpeti moramo škodo.

Kaj določa § 13. obč. sod. reda, tega ni treba razpravljati. O jezikovnih naredbah pa bode zadostovalo samo malo besed,

ker se lahko sklicujemo na podrobno načrtanje teh naredeb v »Slovenskem Pravniku« l. 1891.

Istina je, da jezikovne naredbe ne predpisujejo razsežne rabe slovenščine pri sodiščih, nego določajo, v koliki meri najmanj morajo sodišča rabiti slovenščino, ne da bi razsežnejši rabi stavile kakih mej.

Po naredbah bi morali imeti na Štajerskem — v celjskem in mariborskem okrožji — in v slovenskih okrajih na Koroškem prav toliko slovenščine pri sodnih uradih, kolikor je imamo na Kranjskem, ker za vse te pokrajine veljajo ista določila, namreč ministerski ukaz z dne 18. aprila 1882, št. 20513 ex 1881, s katerim se je prej samo za Kranjsko veljavna naredba z dne 5. septembra 1867, št. 8636 raztegnila na celi ravno omejnjeni obseg z dodatkom, da, kar je bilo prej le kolikor moči in kolikor se storiti da (*»nach Möglichkeit und Thunlichkeit«*) zapovedano, to se mora odslej vršiti brez te utesnitve. Naredba iz l. 1882. je zajedno tudi odpravila utesnitev, da bi se slovenski uradovalo samo s strankami, ki ne znajo nemški. Deželnemu sodišču v Celovci se je z minist. ukazom z dne 24. novembra 1885, št. 20486 vrhu tega še posebej zapovedalo, da se mora točno ravnati po ukazu iz leta 1882. Celó v območji tržaškega višjega sodišča morale bi biti ob blagohotnej praksi razmere ugodnejše, kakor so, čeprav ima za ta obseg samo minist. ukaz z dne 15. marcija 1862, št. 865 veljavo, ker tudi v tem ukazu so zapovedani zapisniki v slovanskem jeziku, dasi samo s strankami, jedino slovanščine zmožnimi, in ker se zahteva, da so sodniki in državni pravdniki večji slovanskega jezika, da je moči voditi obravnavo v slovanskem jeziku. Bodi tu omenjen tudi še min. ukaz z dne 25. junija 1883, št. 9250 višjemu državnemu pravdnilstvu v Gradcu, v katerem se zapoveduje, da je sestavljati obtožnice v slovenskem jeziku, kedar je opraviti z obtoženci, kateri so se slovenski zagovarjali. — Toliko o naredbah.

Novi civilnopravdni zakoni in oziroma naredbe pa tudi vplivajo na to, da se bode sodiščem ozirati na jezik pravnih strank in drugih, pri obravnavi vdeleženih oseb. Pred vsem naglašamo, da je ustno postopanje že samo na sebi napredek za slovensko uradovanje. Vzlic členu 19. temeljnih zakonov in

vzlic vsem ministerskim ukazom bi slovensko uradovanje tudi na Kranjskem se ne razvilo do te stopinje, da nimamo od l. 1874. ustnega postopanja za kazenske stvari.

Iz pozitivnih določil novega postopnika in odnosnih naredeb pa navajamo naslednje. Tako velewa § 212. civ. pr. r. — očitvidno, da se zagotovi pravilnost in natančnost zapisnikov — »da je zapisnik predložiti strankam v pregled ali ga jim prečitati. Strankam je dopuščeno, ko pregledajo zapisnik ali se jim prečita, opozoriti na tiste stvari, v katerih se vsebina obravnave, kakor je razložena v zapisniku, ne sklada z dejanskim tekom obravnave.« In § 343. civ. pr. r., govoreč o zaslišanju prič, ukazuje, »da je zabeležek priči in strankam, pri zaslišanju navzočnim, predložiti v pregled, ali ga, ako bi se to zahtevalo, na glas prečitati. V zapisniku je opomniti, . . . ali in kake prigovore so stranke ali priče oglasile zoper zapisnik.« Tu je torej striktni ukaz zakona, da je izjave strank ali prič, kakor so se zabeležile, predložiti jim v pregled ali jim prečitati. Ne jedno in ne drugo pa ne bi imelo smisla, če te izjave ne bi bile zabeležene v jeziku strank ali prič. Kako naj stranke ali priče pregledajo zapisnik, če ga ne umejo, in kaj jim hasni, prečitati ga, če je napravljen v jeziku, njim nepoznanem? Kako naj stranke ali priče prigovarjajo zabeležbi, če se napravi v njim neumljivem jeziku? Proti takim zapisnikom je pred vsem utemeljen prigovor, da se ni napravil v tistem jeziku, katerega je stranka in oziroma priča govorila.

Velikega pomena je dalje določba §-a 215. poslovnega reda v zvezi s §-om 79. zakona o sodni organizaciji in § 191. posl. reda. Prvi § velewa, da mora čistopise odločeb o pravnih lekih takoj vzklicna instanca napraviti in doposlati sodišču I. stopinje v toliko izvodih, kolikor jih je razven jednega, ki se pridene spisom, potreba za obveščenje strank. § 79. zakona o sodni organizaciji in § 191. posl. reda pa določata, kdo podpisuje sodne odpravke. S temi določbami smo rešeni prakse, ki je naravnost poniževala sodnike. Višja sodišča so dosedaj velevala prvim sodiščem prevajati nemške višjesodne odločbe na slovenščino ter jih izdati strankam v obeh jezikih. To mora odslej prenehati. Stranke morajo dobiti odpravek, zgotovljen pri vzklicnem sodišči in podpisan od pristojnega

sodnika. Isto je zahtevati tudi od najvišjega sodišča. Poslovni red je sicer izdan samo za sodišča I. in II. stopinje; za najvišje sodišče velja še nadalje ces. pat. z dne 7. avgusta 1850, št. 325 drž. zak. V §-u 27. tega patenta pa je določeno, da »kedar se je obravnava vršila v nenemškem jeziku, je izdati razsodbo z razlogi v onem jeziku, v katerem se je vršila obravnava na I. stopinji, in pa v nemškem.« Ker torej odslej prenehajo prevodi višjih odločeb na I. stopinji, morali bodo odslej tudi od najvišjega sodišča pri istem samem napravljeni slovenski izvodi prihajati strankam v roke.

A še bolj, kakor vse te določbe, nam kaže veliki broj sodnih obrazcev, izdanih od pravosodnega ministerstva in prirejenih v jezikih vseh avstrijskih narodov, v koliki meri je pričakovati rabe nenemških jezikov pri sodiščih. Mimogrede omenjamo, da ko je izišel l. 1873. kazenskopravdni red in ž njim prav tako od ministerstva prirejeni obrazci, se le-ti niso preveli na slovenski jezik. Slovenske kazenske obrazce dobili smo veliko pozneje. Sedaj izdani obrazci za civilno postopanje so prirejeni za vsakovrstne sporne in nesporne posle, za postopanje in zvršilo, za prošnje, tožbe, razpravne zapisnike in odločbe vsake vrste. Obrazci so gotovo prirejeni za to, da se rabijo, in sodiščem je v §-u 94., odst. 4 posl. reda zaukazano, da morajo biti preskrbljeni z vsemi, za sodišča dotične vrste predpisanimi obrazci. Njih raba pa ni nikjer omejena na kak ožji obseg in za Slovence jih bo rabiti povsod po slovenskih pokrajinah, kjer nastopajo slovenske stranke, torej kakor na Kranjskem, tako tudi na Štajerskem, Koroškem in Primorskem.

Razširjenje slovenskega uradovanja, kolikor se tega ne stori od sodišč samih, je sedaj v rokah slovenskih strank in osobito slovenskih odvetnikov. Ne dvomimo, da bode ministerstvo, če dobi pritožbe, zahtevalo od sodišč izpolnjevanje zakonov in njegovih ukazov. Slovensko uradovanje bode po novem postopniku vsekakor pridobilo, če bodo stranke in njih zastopniki upotrebljali sredstva, katera jim dajejo zakoni sami. Z razširjenjem slovenskega uradovanja se pa ugladi pot ko- nečni rešitvi jezikovnega vprašanja v smislu temeljnega državnega zakona tudi za Slovence.

